
Analiza stavova o nacionalnim manjinama nekih političkih stranaka u Splitu

---

SLOBODAN BJELAJAC*

Sažetak

Istraživanje provedeno među nekim političkim strankama u Splitu pokazalo je postojanje značajnih razlika među njima, pogotovo između dvije glavne koalicijske stranke na vlasti (HSLŠ i SDP) u pogledu odnosa prema nacionalnim manjinama. Vrlo visoki koeficijenti kontingencije ukazuju na to da se stav prema nacionalnim manjinama, njihovim ostvarenim pravima kao i sama nacionalna distanca, posebno prema nekim manjinama, značajno razlikuju. Isto tako, razlike između HSLŠ-ovih i SDP-ovih dužnosnika su značajne i u pogledu regionalnih te konfesionalnih distanci, njihovih strukturalnih karakteristika, pa i nekih stavova koji ukazuju na progresivnu, odnosno regresivnu orijentaciju. To svakako otežava odgovarajuće donošenje odluka o izmjeni društvenog položaja nacionalnih manjina.

Ključne riječi: nacionalne manjine, nacionalna distanca, političke stranke

Uvodne i metodološke napomene

Još 1997. godine u Splitu je na vlast došla postizborna koalicija HSLŠ-a i SDP-a, iako je SDP to nudio HSLŠ-u i prije. Postizbornoj HSLŠ-ovoj pragmatskoj politici koja je u novoformiranom vijeću od 26 mandata dobila 8 (zajedno s HNS-om), bilo je potrebno udružiti se s jednom jačom strankom. Kako HSLŠ nije želio ići u postizbornu koaliciju s HDZ-om koji je također imao 8 mandata jer je praksa pokazala da bi nakon toga izgubio vlast (npr. Makarska), izabrao je SDP koji je imao samo 5 vijećnika. I kako je $8+5 = 13$, za natpolovičnu većinu trebao je još netko, pa je u koaliciju ušla i koalicija ASH te Stranke umirovljenika koja je imala tri vijećnika. Koalicija koja

---

* Dr. sc. Slobodan Bjelajac docent je na Fakultetu prirodoslovno-matematičkih znanosti i odgojnih područja Sveučilišta u Splitu

se sastojala od dvije koalicije i jedne samostalne stranke imala je dovoljno glasova za donošenje odluka, pa je ta zadnja ulazak u vlast uvjetovala mjestom predsjednika vijeća.

Tako izabrana vlast u Splitu je od samoga početka imala vrlo velikih problema oko dogovaranja, iako to ona nikada nije priznala. Razlike koje su među strankama takve neprincipijelne postizborne koalicije postojale, dijelom su bile uvjetovane personalnim, a dijelom principijelnim stavovima različitih stranaka. Temeljni problem ovog rada jest da na primjeru nekih pitanja vezanih uz stavove o nacionalnom pitanju ukaže na te razlike.

Velika većina sociologa se slaže oko pitanja utjecaja društvenog položaja u raspodjeli materijalnih dobara, društvene moći i društvenog ugleda na sve sfere života (dužinu trajanja života, stilove življenja, mjesto stanovanja, pa čak i stavove o različitim pitanjima). Polazna postavka ovoga rada jest da razlike u stavovima među dužnosnicima različitih stranaka o nacionalnom pitanju također proizlaze iz razlika u njihovom objektivnom društvenom položaju.

Istraživanje kojega je ova analiza samo dio, izvršeno je kroz prosinac 1999. i siječanj 2000. godine na uzorku nekih političkih stranaka u Splitu. Osnovni cilj istraživanja nije bio vezan uz probleme koaliranja, već istraživanje strukturalnih osobina i stavova različitih političkih stranaka u Splitu. Na žalost, sve nisu pristale na suradnju, pa su na anketu odgovorile samo četiri stranke (Dalmatinska akcija, HSLS, LS i SDP). Sve su ostale iz različitih razloga odbile suradnju. Iako je u istraživanju sudjelovalo samo 167 ispitanika (58 iz DA, 33 iz HSLS-a, 37 iz SDP-a i 39 iz LS-a), u ovom ćemo se radu koristiti samo rezultatima koji se odnose na dužnosnike HSLS-a i SDP-a, dvije najveće koalicijske stranke u Splitu, pa uzorak čini 70 ispitanika. Upitnik se sastojao od 50 pitanja (160 podataka), a obrada je izvršena SPSS-om.

U uzorku političara postoje i određene strukturalne razlike između HSLS-a i SDP-a. Ako ih podijelimo na demografske i socijalne, može se tvrditi da dok kod demografskih osobina i nema neke značajne razlike (i dužnosnici HSLS-a i dužnosnici SDP-a u gotovo podjednakoj mjeri pripadaju ženskom spolu, a razlike u dobnim karakteristikama su nešto izraženije, ali ne značajno¹), a kod socijalnih su razlike izrazito značajne.

Razlike u socijalnim karakteristikama

Najveće razlike u socijalnim karakteristikama ispitanika otkrivene su kod djelatnosti u kojoj je ispitanik zaposlen ($C=0,59$), stupnja obrazovanja

1 Dok kod SDP-a među dužnosnicima ima 27 posto žena, kod HSLS-a ima samo 23 posto ($C=0,05$). Dok su prvi u prosjeku stari 26 godina, kod drugih taj prosjek iznosi 30 godina ($C=0,13$).

ispitanika ($C=0,43$) i zanimanja ($C=0,43$), dok su nešto manje razlike ustanovljene kod nacionalnosti ($C=0,21$) i radnog statusa ($C=0,23$).

Iako razlike u nacionalnosti gotovo i ne zaslužuju neki komentar (i kod jednih i kod drugih ispitanici su najvećim dijelom Hrvati /od 88 – 91 posto/, među dužnosnicima SDP-a ima oko 4% Srba i oko 4% ljudi koji potječu iz mješovitih brakova, dok kod HSLs-a Srba uopće nema, ali zato ima 9 posto njih koji potječu iz mješovitih brakova).

Nešto su izraženije razlike u pogledu radnog statusa. Tako dok među SDP-ovim dužnosnicima uopće nema umirovljenika, kod HSLs-ovih čak 5 posto čine umirovljenici. Zato kod SDP-a ima nešto više studenata nego kod HSLs-a (12 : 9 posto), i tri puta više nezaposlenih (15 : 5 posto), što daje rezultat u manjem broju zaposlenih (73 : 82 posto).

Tablica 1.

Djelatnost u kojoj su ispitanici zaposleni po strankama (u postocima)

	Industrija	Promet	Trgovina, ugostiteljstvo, turizam	Obrt	Obrazovanje	Zdravstvo	Znanost	Total
HSLs	9	18	55	9	9	–	–	100
SDP	8		15		31	23	23	100

Iz tablice je vidljivo kako je društveni položaj dužnosnika SDP-a povoljniji jer su u većoj mjeri od iste HSLs-ove skupine zaposleni u obrazovanju, zdravstvu i znanosti, dok su ispitanici HSLs-a zaposleni više u trgovini, ugostiteljstvu, prometu i turizmu. Sukladno tome, velika većina ispitanika iz SDP-a u usporedbi sa samo malim brojem ispitanika HSLs-a ima specijalizaciju, magisterij ili doktorat znanosti, iako je među HSLs-ovim dužnosnicima iz Splita izraženiji postotak onih sa završenom višom ili visokom školom. Međutim, kad škole ponderiramo brojem godina školovanja, rezultat je da SDP-ovi dužnosnici imaju u prosjeku završen fakultet, dok HSLs-ovi samo višu školu (16,3 : 14,3 godine školovanja).

Tablica 2.
Stupanj završenog obrazovanja po strankama (u postocima)

	Osnovna škola i manje	Srednja škola	Viša škola	Visoka škola	Specijalizacija, magisterij, doktorat	Total
HSLŠ	5	14	27	50	5	100
SDP	4	19	8	35	35	100

Iz sljedeće tablice vidljivo je da najveći broj dužnosnika SDP-a pripada kategoriji stručnjaka s visokom i višom stručnom spremom, dok je kod HSLŠ-ovih dužnosnika gotovo dva puta manje pripadnika te kategorije. S druge strane, među dužnosnicima HSLŠ-a ima 5,5 puta više vlasnika tvrtki i 3,3 puta više rukovoditelja nego među dužnosnicima SDP-a. Članovi SDP-a su pri tome daleko više prisutni među činovnicima nego što su to članovi HSLŠ-a, a postotak radnika je i među jednima i među drugima izrazito mali.

Tablica 3.
Zanimanje ispitanika po strankama (u postocima)

	Radnik	Činovnik	Rukovoditelj	Stručnjak	Vlasnik tvrtke	Total
HSLŠ	6		33	39	22	100
SDP	5	14	10	67	5	100

Iz svega prikazanog nedvosmisleno se mogu ustvrditi izrazite strukturalne razlike među dužnosnicima HSLŠ-a i SDP-a, pa je logično očekivati da će zbog toga oni imati i različite stavove o različitim društvenim problemima, među ostalim i stavove o nacionalnim manjinama.

Razlike u nacionalnim, konfesionalnim i regionalnim distancama te nekim stavovima i ocjenama tretmana nacionalnih i vjerskih zajednica

Iz analize se generalno može zaključiti da među političarima HSLŠ-a i SDP-a u Splitu postoje značajne razlike u nacionalnim, konfesionalnim i regionalnim distancama.

Nacionalne distance su mjerene odgovorima na pitanje:

“S pripadnicima sljedećih nacionalnosti mogao bih:”

živjeti u istoj državi	biti susjed	raditi u istoj sobi	družiti se	biti prijatelj	sklopiti brak
------------------------	-------------	---------------------	------------	----------------	---------------

Dok prvi odgovor označava najviši stupanj nacionalne distance, zadnji ukazuje na najniži. Obrada je učinjena tako da je na temelju odgovora napravljena petočlana tipologija koja ide od “izrazito odbojan”, preko “umjereno odbojan” i “neutralan”, pa do “umjereno prihvatljiv” i “izrazito prihvatljiv” i to tako da ako je ispitanik na pitanje odgovorio svim odgovorima svrstavan je u “izrazito prihvatljiv”, a ako nije dao ni jedan odgovor u “izrazito odbojan”. Ostali tipovi su nastali po istoj logici.

Analiza nacionalnih distanci otkrila je također izrazite razlike između dužnosnika HSLŠ-a i SDP-a. Generalno se može zaključiti da su te razlike u principu izrazitije kad se radi o nacijama koje su proizišle iz bivše Jugoslavije negoli kada se radi o ostalim nacijama. Isto tako generalno se može konstatirati da dužnosnici HSLŠ-a pokazuju u principu izrazitiju nacionalnu distancu od dužnosnika SDP-a, pogotovo kad se radi o nacijama koje su proizišle iz bivše Jugoslavije, ali i kad se radi o ostalim nacijama koje su u analizu uzete kao kontrolne.

Najveće razlike među dvije skupine ispitanika su na pitanje o odnosu prema Albancima. Čak 50 posto ispitanika iz skupine HSLŠ-a pokazuje izrazitu odbojnost prema toj nacionalnoj skupini i 17 posto umjerenu. Za razliku od njih, nema članova SDP-a koji pokazuju izrazitu odbojnost prema Albancima, iako ih 8 posto iskazuje umjerenu odbojnost. Na drugom, trećem i četvrtom mjestu po razlikama u stavovima dolaze stavovi o Srbima, Crnogorcima i Bošnjacima s kojima smo bili u ratu. Kod članova HSLŠ-a su odbojni stavovi prema tim nacijama daleko izrazitiji nego kod SDP-a, koji i te nacije u principu prihvaćaju sve do stupanja u brak s pripadnicima tih nacija (oko 80 posto).

Razlike koje između HSLŠ-a i SDP-a postoje u pogledu prihvatljivosti ostalih nacija su daleko manje od prikazanih, iako članovi HSLŠ-a uvijek pokazuju veću odbojnost, a manju prihvatljivost nacija koje su različite od njihove. Najmanje razlike su se pokazale kod Talijana, gdje je i C-koeficijent najmanji i koju naciju prihvaćaju i jedni i drugi u preko 70 posto slučajeva.

Tablica 4.
Nacionalne distance prema:

Rang	Nacionalna pripadnost	C-koefficient	Stranka	Izrazito Odbojan	Umjereno odbojan	Neutralan stav	Umjereno prihvatljiv	Izrazito prihvatljiv	Total
1	Albancima	0,70	HSLŠ	50%	17%	-	11%	22%	100%
			SDP	-	8%	8%	8%	77%	100%
2	Srbima	0,61	HSLŠ	59%	12%	6%	18%	6%	100%
			SDP	4%	12%	-	8%	77%	100%
3	Crnogorcima	0,60	HSLŠ	53%	-	6%	29%	12%	100%
			SDP	4%	4%	-	12%	81%	100%
4	Bošnjacima	0,51	HSLŠ	35%	6%	-	29%	29%	100%
			SDP	-	8%	-	12%	81%	100%
5	Rusima	0,50	HSLŠ	50%	-	-	19%	31%	100%
			SDP	4%	-	-	15%	81%	100%
6	Slovincima	0,41	HSLŠ	18%	12%	-	24%	47%	100%
			SDP	4%	4%	-	4%	88%	100%
6	Amerikancima	0,41	HSLŠ	24%	6%	-	18%	53%	100%
			SDP	-	4%	-	8%	88%	100%
6	Židovima	0,41	HSLŠ	12%	18%	-	29%	41%	100%
			SDP	-	4%	-	15%	81%	100%
7	Englezima	0,40	HSLŠ	24%	-	-	18%	59%	100%
			SDP	-	4%	-	12%	85%	100%
8	Njemcima	0,32	HSLŠ	12%	12%	-	24%	53%	100%
			SDP	-	4%	-	19%	77%	100%
9	Talijanima	0,29	HSLŠ	6%	12%	-	12%	71%	100%
			SDP	-	4%	-	4%	92%	100%

Ovome treba dodati da su se u pogledu Hrvata i političari HSLŠ-a i političari SDP-a odredili u gotovo 100 posto slučajeva pozitivno, pa u tom pogledu među njima nema razlika.

Analiza je nadalje pokazala značajnu povezanost između nacionalnih i konfesionalnih distanci, ali to ne vrijedi za sve nacije niti za sve konfesionalne skupine. Tim više što su neke nacije gotovo isključivo jednostrano konfesionalno određene. Tako su npr. Rusi manje prihvatljivi od ostalih "stranih" nacija (posebno kod članova HSLŠ-a), jer su po konfesionalnoj pripadnici pravoslavci, kao i Srbi te Crnogorci. S druge strane najveća prihvatljivost ustanovljena je kao što je iz tablice vidljivo kod Talijana (i kod članova SDP-a i kod članova HSLŠ-a), jer su većinom katolici.

I u pogledu konfesionalnih distanci postoje vrlo značajne razlike između HSLŠ-a i SDP-a. Najprihvatljiviji su katolici, a najmanje prihvatljivi pravoslavci i muslimani.

Tablica 5.
Konfesionalne distance prema:

Rang	Konfesionalna pripadnost	C-koeficijent	Stranke	Izrazito odbojan	Umjereno odbojan	Neutralan	Umjereno prihvatljiv	Izrazito prihvatljiv	Total
1	Muslimani	0,57	HSLs	33%	6%	-	50%	11%	100%
			SDP	12%	-	4%	8%	77%	100%
2	Pravoslavci	0,56	HSLs	41%	6%	-	41%	12%	100%
			SDP	12%	-	4%	8%	77%	100%
3	Protestanti	0,37	HSLs	17%	6%	-	33%	44%	100%
			SDP	8%	-	-	12%	81%	100%
4	Katolici	0,18	HSLs	-	-	-	-	100%	100%
			SDP	-	4%	-	4%	92%	100%

Osim toga, najveće slaganje između članova HSLs-a i SDP-a pokazano je kod katolika ($C=0,18$), iako su i razlike koje među njima postoje u odnosu prema protestantima manje nego što je to kod muslimana i pravoslavaca.

Razlike u toleranciji društvenih grupa različitih od vlastite pokazale su se i kod analize regionalnih distanci, premda i jedni i drugi nemaju značajniju odbojnost po regionalnom principu, iako su razlike u pogledu Hercegovaca nešto značajnije.

Tablica 6.
Regionalne distance prema:

Rang	Regionalna pripadnost	C-koeficijent	Stranke	Izrazito odbojan	Umjereno odbojan	Neutralan	Umjereno prihvatljiv	Izrazito prihvatljiv	Total
1	Hercegovcima	0,44	HSLs	-	-	-	28%	72%	100%
			SDP	8%	8%	-	-	84%	100%
2	Vlajima	0,25	HSLs	-	6%	-	-	94%	100%
			SDP	4%	-	-	4%	92%	100%
3	Purgerima	0,19	HSLs	-	6%	-	11%	83%	100%
			SDP	4%	8%	-	4%	84%	100%
4	Istrijanima	0,18	HSLs	-	6%	-	6%	89%	100%
			SDP	-	4%	-	-	96%	100%

Rang	Regionalna pripadnost	C-koeficijent	Stranke	Izrazito odbojan	Umjereno odbojan	Neutralan	Umjereno prihvatljiv	Izrazito prihvatljiv	Total
4	Ličanima	0,18	HSLs	-	-	-	11%	89%	100%
			SDP	4%	-	-	4%	92%	100%
5	Zagorcima	0,14	HSLs	6%	11%	-	-	83%	100%
			SDP	4%	8%	4%	-	84%	100%
6	Slavoncima	0,13	HSLs	-	6%	-	-	94%	100%
			SDP	4%	4%	-	-	92%	100%
6	Bodulima	0,13	HSLs	-	-	-	-	100%	100%
			SDP	-	-	4%	-	96%	100%
6	Dalmatincima	0,13	HSLs	-	-	-	-	100%	100%
			SDP	-	4%	-	-	96%	100%

I konačno, među navedenim strankama u Splitu postoje i razlike oko prihvaćanja nacionalne ravnopravnosti kao vrednote, kao i u stavovima o realizaciji tih prava.

Tablica 7.

Razlike u stavovima o nacionalnim manjinama i religijskim zajednicama

Stavovi i ocjene stanja prava nacionalnih i vjerskih zajednica	HSLs	SDP	C-koef.
Prihvaća nacionalnu ravnopravnost kao vrednotu	52%	100%	0,50
U nas uopće nisu ostvarena prava manjina	5%	69%	0,54
Sve nacionalne manjine ostvaruju ista prava	58%	12%	0,55
Nije točno da sve religijske zajednice imaju isti tretman u RH	18%	69%	0,47

Dok članovi SDP-a u 100 posto slučajeva prihvaćaju nacionalnu ravnopravnost kao vrednotu, za tu vrednotu se izjašnjava samo polovina članova HSLs-a. Sukladno tome, članovi SDP-a očito smatraju da u nas uopće nisu ostvarena prava manjina, dok članovi HSLs-a smatraju kako su ta prava ostvarena. Isto tako, HSLs-ovi dužnosnici u daleko većoj mjeri od SDP-ovih smatraju da sve nacionalne manjine ostvaruju ista prava. I konačno, dok članovi SDP-a velikom većinom smatraju da postoje i razlike u tretmanu vjerskih zajednica, članovi HSLs-a to misle u daleko manjoj mjeri.

Razlike u ostalim stavovima koji indiciraju progresivnu ili regresivnu orijentaciju

Analiza je nadalje ustanovila i postojanje razlika između ove dvije stranke u pogledu brojnih drugih stavova koje ukazuju na progresivnu ili regresivnu orijentaciju ispitanika. Od mnogih, u ovom tekstu izabrano je samo osam koji govore o stavu prema NDH iz II. svjetskog rata, o odnosu prema ženama i materinstvu, potrebi ograničavanja izlaska mladih te kontroli masovnih medija.

Tablica 8.

Stavovi ispitanika o nekim aktualnim društvenim problemima

	HSLŠ	SDP	C-koef.
Ima djelomice pozitivan stav prema NDH	76%	-	0,63
Svaki pobačaj je ubojstvo	59%	23%	0,43
Vjeronauk u školi je nužan	36%	8%	0,41
Žene treba ostaviti kući kako bi se posvetile djeci	14%	-	0,33
Žene moraju same odlučivati o materinstvu	59%	88%	0,35
Ograničenje izlaska mladih smanjilo bi nemoral	40%	15%	0,27
Treba ograničiti izlazak mladih bez pratnje noću	45%	27%	0,26
Treba pooštriti kontrolu tiska, TV emisija i filmova	14%	8%	0,25

Najveća neslaganja između dvije stranke otkrivena su kod stavova u vezi s NDH. Iako ni kod jedne stranke nema potpunog slaganja s politikom NDH iz II. svjetskog rata, kod članova HSLŠ-a 76 posto ispitanika ima o tome djelomično pozitivan stav, dok se članovi SDP-a u 100 posto slučajeva prema tome negativno odnose.

Nešto su manje, iako vrlo značajne razlike u pogledu stava o pobačajima. Dok oko 3/5 HSLŠ-ovaca smatra da je svaki pobačaj ubojstvo, samo 1/4 SDP-ovaca se identificira s takvim stavom.

I pitanje nužnosti vjeronauka u školama također predstavlja značajnu smetnju u komunikaciji. Tako, četiri puta više HSLŠ-ovci prihvaćaju vjeronauk u školama nego SDP-ovci.

Iako ni jedni niti drugi u većem broju ne prihvaćaju stav da bi žene trebalo ostaviti kući kako bi se posvetile djeci, razlike su značajne. Jer, dok nema nijednog SDP-ovca koji smatra da bi žene trebalo ostaviti kući kako bi se posvetile djeci, 14 posto HSLŠ-ovaca smatra da bi to bilo najbolje. Iako većina i jednih i drugih smatra da žene moraju imati pravo da same odlučuju o materinstvu, razlike postoje i u pogledu toga. Jer velika većina SDP-ovih ispitanika misli tako, dok kod HSLŠ-ovaca samo natpolovična većina.

I konačno, daleko su manje, iako značajne razlike između političara HSLS-a i SDP-a u pogledu stava o izlasku mladih u noćne sate te kontroli masovnih medija. Dok su prvi u daleko većoj mjeri za kontrolu tiska i ograničenje izlaska mladih, drugi se protive takvim orijentacijama. Iako treba naglasiti da su i jedni i drugi u vrlo malom broju za kontrolu masovnih medija, posebno iznenađuje razlika u stavovima o tome problemu jer općenito u javnosti vlada mišljenje da je HSLS liberalniji.

Zaključak

Nakon izvršene analize sociodemografskih karakteristika, nacionalnih distanci i nekih stavova dužnosnika HSLS-a i SDP-a u Splitu (dužnosnike predstavljaju članovi gradskog, županijskog i glavnog odbora te njihovih tijela) u zaključku se može konstatirati da, osim u demografskim osobinama, među njima postoje vrlo značajne razlike. Te razlike neosporno bitno utječu na njihovo funkcioniranje kao koalicije, posebno pri donošenju nekih odluka vezanih uz nacionalne manjine ili njihovo sudjelovanje u lokalnoj samoupravi. One su uvjetovane razlikama koje postoje u društvenom položaju ispitanika, a vrlo su značajne jer u odborima SDP-a u većoj mjeri nego u odborima HSLS-a sjede znanstvenici, liječnici i stručnjaci, dok u odborima HSLS-a u većoj mjeri nego u odborima SDP-a sjede rukovoditelji i vlasnici tvrtki.

Analiza je također pokazala da su razlike u nacionalnim distancama izraženije kod onih nacionalnih manjina koje su proistekle iz bivše Jugoslavije nego kod ostalih nacija, ali je ukazala i na postojanje razlika u regionalnim i konfesionalnim distancama. U svim tim pokazateljima SDP-ovi dužnosnici su daleko tolerantniji od HSLS-ovih, kao što su i progresivniji u pogledu analize nekih drugih stavova koji su analizirani u ovom tekstu.

Summary

The research on attitudes towards ethnic minorities conducted among certain political parties in Split revealed that they differ in their attitudes, with the difference being especially pronounced between the two major ruling coalition parties (HSLŠ and SDP). A very high contingency coefficient indicates that the attitude towards ethnic minorities, their accomplished rights as well as national distance, kept especially from certain minorities, differ considerably. Considerable are also the differences in views between HSLŠ and SDP members regarding regional and religious distances, their structural characteristics, as well as certain feelings that point at progressive or regressive orientation. According to the author's conclusion, this contributes to hampering decision making as regards changes of ethnic minorities' social position in Croatia.